

NARSISMI JA HÄPEÄN KOKEMUKSET TARINOINA

Mariel Wuolio, Koskinen Emmi

8.12.2024

Yhteenveto kahdesta Facing Narcissism (Narsismin kasvot) -hankkeen häpeä-aiheisesta artikkelista:

Narsismin kasvot -hanke on akatemiaprofessori Anssi Peräkylän tutkimusprojekti (2019-2023), jossa selvitetään miten vuorovaikutukseen osallistuvien henkilöiden narsistiset ongelmat, kuten haavoittuvuuden ja grandiositeetin välillä vaihteleva itsekokemus, muokkaavat sosiaalista vuorovaikutusta. Tutkimus auttaa yhtäältä näkemään, miten itsekokemus ja vuorovaikutuksen käytänteet ovat suhteessa toisiinsa, toisaalta se näyttää, miten persoonallisuushäiriöt ja patologinen narsismi ovat nimenomaan vuorovaikutuksen eivätkä vain yksilöiden ongelmia. Hankkeessa tarkastellaan narsismia vapaamuotoisissa keskustelutilanteissa, psykiatrisissa haastatteluissa, pariterapiassa ja kokeellisissa tilanteissa. Sosiologisia menetelmiä täydennetään mittaamalla vuorovaikutukseen osallistuvien ihmisten fysiologisia reaktioita. Tutkimuksessa käytettävät menetelmät, keskusteluanalyysi, etnografia ja psykofysiologiset mittaukset, vahvistavat hankkeen tieteidenvälistä otetta.

Koskinen, Emmi; Henttonen, Pentti; Kettunen, Sanna Kie; Pesonen, Sanna; Piispanen, Matias; Voutilainen, Liisa; Wuolio, Mariel & Peräkylä, Anssi. (2024). Shame in social interaction: Descriptions of experiences of shame by participants with high or low levels of narcissistic traits. *British Journal of Social Psychology*, 63(3), 1429-1449.

Koskinen, Emmi; Harjunen, Ville; Henttonen, Pentti; Piispanen, Matias; Wuolio, Mariel & Peräkylä, Anssi. (Hyväksyty; painossa). Empatiaa vai erimielisyyttä? Häpeätarinoiden vastaanotto narsististen ja ei-narsististen henkilöiden keskusteluissa. *Psykologia*.

Johdanto

Tämä yhteenveto on luotu kahden narsismia ja häpeää käsittelevän artikkelin pohjalta, jotka ovat osa Anssi Peräkylän *Narsismin kasvot* -akatemiaprofessuurihankkeen (2019-2023) julkaisutuotosta. Tarkastelimme kahdessa artikkelissa narsististen persoonallisuuspiirteiden ja häpeän ilmenemistä vuorovaikutuksessa. Ensimmäinen englanninkielinen artikkeli, "*Shame in social interaction: Descriptions of experiences of shame by participants with high or low levels of narcissistic traits*", keskittyy häpeätarinoiden kertomiseen, kun taas toinen suomenkielinen artikkeli, "*Empatiaa vai erimielisyyttä: Häpeätarinoiden vastaanotto narsististen ja ei-narsististen henkilöiden keskusteluissa*", analysoi häpeätarinoiden vastaanottoa. Molemmat tutkimukset hyödyntävät laadullista keskusteluanalyttistä tutkimusmenetelmää sekä video- ja litteraattiaiaineistoa syventääkseen ymmärrystä siitä, miten narsistiset ja ei-narsistiset (N+ ja N-) henkilöt käsittelevät häpeää kasvokkaisuudessa keskustelutilanteissa.

Esittelemme ensin tutkimushankkeemme yleisellä tasolla. Tämän jälkeen kuvaamme narsististen persoonallisuuspiirteiden suhdetta empatiaan, häpeään ja "kasvojen" suojelemiseen sekä esittelemme keskustelunanalyttisen tutkimusmenetelmämme. Lopuksi esittelemme kahden narsismia ja häpeätarinoita käsittelevän artikkelin keskeiset sisällöt ja löydökset. Koska kyseessä on yhteenvetoteksti, olemme käyttäneet lähdeviitteitä säästeliäästi – laajemmat lähdeluettelot löytyvät alkuperäisistä artikkeleista.

Facing Narcissism -hanke

Facing Narcissism – tai suomeksi *Narsismin kasvot* -tutkimushanke on vuosina 2019-2023 toteutunut akatemiaprofesuurihanke. Helsingin yliopiston sosiologian professori Anssi Peräkylä tutkimusryhmineen otti narsismi-aiheeseen mikrososiologisen tulokulman ja ryhtyi tarkastelemaan sellaisten henkilöiden sosiaalista vuorovaikutusta, jotka ovat erityisen herkkiä minuuden kokemuksessaan.

Tietyt persoonallisuushäiriöt, kuten narsistinen persoonallisuushäiriö, liittyvät tällaiseen minuuden kokemuksen herkkyyteen (Kernberg, 1984). Kliinisten diagnoosien lisäksi erilaisia narsismiin viittaavia *piirteitä* on havaittavissa yleisessä väestössä. Kyseisessä tutkimushankkeessa pureuduttiin sekä kliinisesti diagnosoituun että piirteinä esiintyvään narsismiin ja tutkittiin minkälaisia yhteyksiä persoonallisuuden, minuuden kokemuksen ja vuorovaikutuskäytänteiden välillä on havaittavissa. Tarkastelemalla hyvin yksityiskohtaisella tasolla sosiaalisen vuorovaikutuksen piirteitä on mahdollista määritellä niitä vuorovaikutuskäytänteitä, jotka liittyvät minuuden haavoittuvaisuuksiin.

Minuus on ollut keskeinen teema psykologiassa, sosiaalipsykologiassa ja sosiologiassa. *Narsismin kasvot* -hanke on saanut nimensä sosiologi Erving Goffmanin (1955) ajatuksista, jotka korostavat minuuden jatkuvaa merkitystä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa: ihmiset pyrkivät säilyttämään ja puolustamaan positiivista minäkuvaa, eli "kasvoja". Goffmanin mukaan olemme vuorovaikutustilanteissa yhtä lailla huolissamme omista kasvoistamme kuin myös vuorovaikutuskumppaneidemme kasvoista. *Kasvotyö* ei kuitenkaan aina ole yhteistyöhakuista; se voi olla myös kilpailullista ja aggressiivista. Narsistisia piirteitä omaavat henkilöt voivat olla erityisen herkkiä sille, miten heidän minuutensa tunnustetaan muiden toimesta, ja vuorovaikutuskäytänteet kytkeytyvät tämän tunnustuksen ylläpitämiseen ja lisäämiseen.

Narsismin kasvot -projekti koostuu seitsemästä itsenäisestä mutta kollaboratiivisesta tutkimusosioista. Hankkeessa käytetään monipuolisia laadullisia ja määrällisiä menetelmiä, kuten keskustelunanalyysia, narratiivista analyysia, aivokuvantamista, psykofysiologisia mittauksia sekä kasvonilmeiden tunnistusteknologiaa. Tutkimusaineisto vaihtelee luonnollisesti tapahtuneiden kohtaamisten videonauhoituksista laboratoriossa ja verkossa suoritettuihin kokeisiin. Monimenetelmällinen lähestymistapa on mahdollistanut sekä vuorovaikutuskäytänteiden syvällisen tarkastelun että minuuteen liittyvien

hermostollisten ja fysiologisten ilmiöiden ymmärtämisen. Tätä tekstiä kirjoittaessa osa hankkeen tutkimustuloksista on jo julkaistu, osa on vertaisarvioinnissa ja osa vielä analyysivaiheessa. Kokonaisuudessaan voimme kuitenkin todeta, että tulokset ovat mahdollistaneet muun muassa minuuteen liittyvien vuorovaikutuskäytänteiden tarkan ja yksityiskohtaisen kuvaamisen. (Narcissism, Face and Social Intraction, 2024).

Tämä artikkeli on yhteenveto kahdesta Narsismin kasvot -hankkeen laadullisin tutkimusmenetelmin kirjoitetusta julkaisusta (Koskinen ym., 2024; Koskinen ym., painossa), jotka käsittelevät suureellisen narsismin persoonallisuuspiirteitä ja häpeätarinoita. Ensimmäinen artikkeli käsittelee häpeällisistä kokemuksista kertomista, kun taas jälkimmäinen käsittelee häpeäkertomusten vastaanottoa. Ennen kuin avaamme näiden kahden artikkelin tutkimustuloksia, taustoitamme aihetta kuvaamalla miten narsistiset persoonallisuuspiirteet ja häpeä liittyvät toisiinsa sekä minkälaisilla laadullisilla menetelmillä olemme suureellisen narsismin ja häpeän vuorovaikutuksellisia ulottuvuuksia tutkineet.

Narsistiset persoonallisuuspiirteet, häpeä ja kasvojen suojele

Narsismi on persoonallisuuspiirre, joka viittaa yksilön taipumukseen ylläpitää korostetun positiivista minäkuva. Äärimmillään narsismi voi ilmetä narsistisena persoonallisuushäiriönä, mutta subkliinisessä muodossaan sitä esiintyy laajasti väestössä. Narsismi voidaan jakaa kahteen pääulottuvuuteen: suureellisuuteen (grandioottisuus) ja haavoittuvuuteen. Joskus näihin ulottuvuuksiin viitataan myös paksu- ja ohutnahkaisena narsismina. Suureellisuus ilmenee liioiteltuna itsevarmuutena, itsekeskeisenä käyttäytymisenä, selviytymistä haittaavina itsen vahvistamisstrategioina sekä alentuneena herkkyytenä häpeälle. Haavoittuvuus puolestaan yhdistyy heikkoon minäkuvaan, voimakkaisiin häpeän ja suuttumuksen tunteisiin sekä alttiuteen masennukselle ja itsetuhoisuudelle. Tässä yhteenvedossa käytetyissä tutkimuksissa keskitytään nimenomaan suureellisen narsismin piirteisiin.

Narsismi on usein yhdistetty vähäiseen empatiaan, mutta narsismin ja empatian välinen suhde on monitahoinen. Tutkimusten mukaan (ks. esim. Urbonaviciute & Hepper, 2020) suureellinen narsismi liittyy negatiivisesti itsearviointeihin empatiakykyihin, mutta käyttäytymiseen perustuvissa mittauksissa suureelliset narsistit osoittavat kuitenkin kykenevänsä kognitiiviseen empatiaan eli toisen tunteiden tunnistamiseen ja rationaaliseen ymmärtämiseen. Tämä osoittaa, että suureellinen narsismi ei estä empatian osoittamista, mutta *motivaatio* tunteiden tunnistamiseen ja ymmärtämiseen voi olla heikentynyt. Häpeä, joka kuuluu niin sanottuihin minätietoisuusemootioihin, syntyy minuuden arvioinnin seurauksena. Häpeä eroaa muista samankaltaisista tunteista, kuten syyllisyydestä ja nolostumisesta: syyllisyys ja nolous kohdistuu tiettyyn käyttäytymiseen, kun taas häpeä liittyy minuuden kokonaisvaltaiseen arvosteluun. Suureellinen narsismi on tutkimuksissa liitetty alhaiseen itseraportoituun häpeään, kun taas haavoittuva narsismi korreloi häpeän tunteiden kanssa. (Di Sarno ym., 2020; Poless ym. 2018).

Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa suureellinen narsismi voi ilmetä erityisinä itsen esittämisen strategioina. Suureellisesti narsistiset yksilöt pyrkivät ylläpitämään täydellistä kuvaa itsestään, ja he ovat herkkiä tilanteille, joissa heidän minäkuvansa uhataan, kuten esimerkiksi saadessaan negatiivista palautetta. Narsistiset henkilöt saattavat myös turvautua dominoiviin ja itsekorostaviin vuorovaikutuskeinoihin. Kuten aiemmin mainitsimme, Erving Goffmanin teoria "kasvotyöstä" tarjoaa hyödyllisen viitekehyksen ymmärtää narsismin ilmenemistä vuorovaikutuksessa. Goffmanin mukaan kasvotyö viittaa ihmisen minuuden positiivisen sosiaalisen arvon suojaamiseen vuorovaikutuksessa. Häpeälliset tilanteet, joissa minuuden arvo kyseenalaistetaan, edellyttävät usein selontekojen tai muiden strategioiden käyttöä kasvojen suojaamiseksi.

Tarinankerronta

Tarinankerronta on olennainen osa arkipäiväistä vuorovaikutusta, jossa jaamme kokemuksia ja tunteita muiden kanssa. Kertomusten avulla ihmiset voivat luoda empaattisia hetkiä ja yhteisymmärrystä toistensa tunteista. Narratiiveja tutkivat teoreetikot (ks. esim Barmberg, 2011) ovat korostaneet, että narratiiveilla on keskeinen rooli kertojan minuuden rakentamisessa. Tällöin tarinoita ei nähdä vain yksittäisinä kertomuksina vaan osana jatkuvaa identiteettityöskentelyä. Kertomukset voivat olla myös vuorovaikutuksen saavutuksia, joissa identiteetti testautuu ja rakentuu keskustelun aikana.

Tarinankerronta on usein emotionaalista: kertojat voivat jakaa kokemuksiaan hausalla, surullisella tai innostuneella tavalla. Kertomusten vastaanottaminen on vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa kuulija yleensä ilmaisee affiliaatiota eli osoittaa jakavansa kertojan affektiivisen asenteen kerrottua kohtaan (esimerkiksi huudahduksilla, naurulla tai myötätunnolla). Tarinan affiliaatiivinen vastaanottaminen muuttuu kuitenkin monimutkaiseksi silloin, kun kertoja jakaa häpeällisiä kokemuksia. Häpeästä kertominen luo dilemman, jossa vastaanottaja joutuu pohtimaan, tukeeko hän kertojan affektiivista asennetta vai ilmaiseeko hän erimielisyyttä. Kertojan itsensä vähättely, kuten lause "se meni ihan pieleen", luo tilanteen, jossa vastaanottajalta voidaan odottaakin erimielisyyttä: "eikä mennyt", affiliaation tai empatian sijaan. Häpeäpuheessa vastaanottaja voi kokea tarvetta suojella kertojan "kasvoja" tai hänen itsetuntoaan, sen sijaan että myötäelää kertojan tunteita: "joo, niinhän se meni". Esimerkiksi lauseet kuten "ei tuota tarvitse hävetä" ilmaisevat tukea, mutta eivät välttämättä affiliaation kautta.

Häpeällisistä kokemuksista kertominen ja niiden vastaanottaminen vaatii siis erityistä kasvotyötä sekä kertojalta että vastaanottajalta. Tutkimuksemme esittää, että häpeä tarinankerronnassa edellyttää vuorovaikutuksellista hienovaraisuutta, jonka avulla vuorovaikutusta ylläpidetään sosiaalisesti sopivalla tavalla.

Keskustelunanalyysi

Keskustelunanalyysi (Sidnell & Stivers, 2013) on tutkimusmenetelmä, joka keskittyy ihmisten välisen vuorovaikutuksen yksityiskohtaiseen ja hienojakoiseen tarkasteluun. Sen tavoitteena on ymmärtää, miten ihmiset rakentavat merkityksiä yhdessä keskustellessaan. Menetelmä tutkii keskustelun rakenteita, kuten vuorojen vaihtoa, taukoja ja painotuksia, ja näkee nämä elementit keskeisinä sosiaalisen toiminnan ja ymmärryksen muodostumisessa. Keskustelunanalyysi lähtee siitä oletuksesta, että vuorovaikutus on järjestäytyneitä ja sisältää toistuvia malleja. Tutkijat keskittyvät siihen, mitä keskustelussa tapahtuu – eivät osallistujien sisäisiin ajatuksiin tai tunteisiin. Näin ollen analyysi keskittyy ulkoisesti havaittaviin ilmiöihin, erityisesti sanavalintoihin ja puheenvuoron muotoiluihin, mutta myös kehollisiin tai ei-sanallisiin ilmaisuihin.

Keskustelunanalyysin ydintä on vuorojen vaihtumisen tutkimus. Pääsääntöisesti ihmiset tunnistavat keskustelussa milloin on heidän vuoronsa puhua ja antavat vuoronsa toiselle, kun tilanne sitä vaatii. Tähän liittyy sekventiaalinen järjestys: jokainen vuoro perustuu edelliseen ja valmistaa tietä seuraavalle. Esimerkiksi kysymyksiä seuraavat yleensä vastaukset, ja tarinoiden jälkeen kuulijat tarjoavat palautetta, kuten nyökkäyksiä tai sanallisia kommentteja. Sanallisen viestinnän lisäksi keholliset keinot, kuten ilmeet, eleet, äänenpainot, katseen suuntaus ja puheen prosodia (eli puheen "melodisuus") ovat olennaisia vuorovaikutuksen ymmärtämisessä. Nämä ei-sanalliset tekijät auttavat viestimään esimerkiksi tunteita, asenteita ja suhtautumista toiseen. Vastaanottaja voi esimerkiksi nyökkäillä, hymyillä tai käyttää äänenpainoa osoittaakseen kuuntelevansa ja ymmärtävänsä kertojan viestin.

Keskustelunanalyysiä käytetään myös tarkastelemaan vuorovaikutusta erilaisissa institutionaalisissa konteksteissa, kuten psykoterapiassa, lääkärikäynneillä ja parisuhdeneuvonnassa. Näissä tilanteissa keskustelun osalliset toteuttavat tiettyjä institutionaalisia roolejaan ja keskustelulla on usein tietyt odotukset ja rakenteet, jotka vaikuttavat siihen, miten osapuolet ilmaisevat itseään ja vastaavat toisiinsa. Esimerkiksi terapeuttien käyttämät formulaatiot, eli asiakkaan sanojen uudelleenmuotoilut, voivat osoittaa empaattista ymmärtämistä ja tukea.

Keskustelunanalyysin avulla voidaan siis hyvin yksityiskohtaisella tasolla ymmärtää, miten arkiset vuorovaikutustilanteet rakentuvat ja miten ihmiset luovat ja ylläpitävät sosiaalisia suhteita. Tämä menetelmä korostaa vuorovaikutuksen hienovaraisuutta ja sitä, miten pienimmätkin keskustelun yksityiskohdat voivat olla merkityksellisiä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Siksi keskustelunanalyysissä käytetäänkin erityisen tarkkaa litteraatiota, jolla pyritään antamaan mahdollisimman täsmällistä kuva siitä, mitä vuorovaikutuksessa ilmenee. Litteraatiossa jäljitellään kuulo- ja toisinaan myös näköhavaintoa niin tarkasti kuin mahdollista, ja pyrkimys on tehdä se mahdollisimman neutraalilla, tulkinnoista vapaalla tavalla. Litteraatiot ovat kuitenkin vain tutkijan työvälineitä ja ensisijainen merkitys on aina videonauhoituksella. Analyysiprosessi alkaa usein aineiston niin sanotulla motivoimattomalla katselulla, jolloin aineistosta nousee induktiivisesti mielenkiintoisia ja vuorovaikutuksen kannalta merkitseviä ilmiöitä. Olipa kyseessä arkipäiväinen keskustelu tai institutionaalinen vuorovaikutus, keskustelunanalyysi paljastaa, kuinka monimutkainen ja järjestäytynyt tämä prosessi on sekä osoittaa, miten "asioita tehdään sanoin" (Peräkylä ym. 2008).

Häpeään liittyviä tarinoita analysoitaessa keskusteluanalyysi tarjoaa mahdollisuuden tarkastella, miten tunteet, kuten häpeä ja myötätunto, ilmaistaan ja vastaanotetaan. Häpeätarinat haastavat perinteiset affiliaatiomallit ja tarjoavat ainutlaatuisen näkökulman vuorovaikutuksen dynamiikkaan. Keskusteluanalyysin avulla voidaan myös tarkastella, miten ihmiset rakentavat ja ilmentävät identiteettejään vuorovaikutuksessa, esimerkiksi kertoessaan juuri häpeään liittyviä tarinoita omasta elämästään: tarinoiden kautta voidaan esittää omaa minuutta eri perspektiiveistä ja rakentaa monipuolista kuvaa identiteetistä.

Aineisto ja tutkimuskysymykset

Perinteinen keskusteluanalyysi keskittyy naturalistiseen aineistoon, eli aitoihin vuorovaikutustilanteisiin, jotka tapahtuvat tutkimuksesta riippumatta. Tämä mahdollistaa vuorovaikutuksen tutkimisen ilman ylimääräisiä ulkoisia tekijöitä, jotka osaltaan muuttaisivat keskustelun luonnollista toteutumista. Tietynlaiset tutkimuskysymykset (kuten narsististen ja ei-narsististen keskustelijoiden käytänteiden selvittäminen) vaativat kuitenkin puolikokeellisia asetelmia, jotka eivät täysin vastaa luonnollisia tilanteita. Seuraavat tutkimukset toteutettiin tällaisella puolikokeellisella asetelmalla laboratoriotiloissa ja osallistujien persoonallisuudenpiirteet huomioon ottaen.

Tutkimuksen aineistona käytettiin 22 kahden henkilön välistä kasvokkaista keskustelua (N=44), joissa osallistujia ohjeistettiin vuorotellen kertomaan tilanteesta, jossa he häpesivät itseään. Koehenkilöt valikoituivat tutkimukseen aiemman suomenkielisen kyselytutkimuksen perustella (N=439), jossa he olivat vastanneet muun muassa kyselyyn suureellisesta narsismista. Osallistujista 28:lla oli matala suurellisen narsismin pistemäärä ja nimesimme tämän ryhmän lyhenteellä N-. Kuudellatoista osallistujalla oli puolestaan korkea suurellisen narsismin pistemäärä (mitattuna NPI-13 mittarilla; Gentile ym. 2013) ja nimesimme ryhmän vastaavasti lyhenteellä N+. On tärkeää muistaa, että kyseinen aineisto koskee yleisen populaation subkliinistä piirenarsismia, ei diagnosoitua narsistista persoonallisuushäiriötä.

N+ ja N- osallistujista muodostettiin kolmentyyppisiä keskustelupareja joita oli yhteensä 22: 12 paria, joista toinen oli N+ ja toinen N-, 8 paria, joista molemat olivat N- sekä 2 paria, joista molemmat olivat N+. Osallistujat olivat iältään 19-58-vuotiaita. Pareista 17 koostui naisista ja 5 miehistä. Osapuolet eivät tunteneet toisiaan ennalta eivätkä olleet tietoisia omista tai toistensa tutkimukseen valikoitumisen kriteereistä. Osallistujat kutsuttiin aikataulujen sopivuuden perusteella Helsingin yliopiston laboratoriotilaan, jossa osallistujat istuivat vastakkain nojatuoleissa ja keskustelivat vapaamuotoisesti heille annetuista aiheista. Keskustelut tallennettiin kolmella kameralla, jotka mahdollistivat sekä yksityiskohtien että yleisnäkökuvan havainnoimisen. Lisäksi osallistujien fysiologisia reaktioita, kuten ihon sähkönjohtavuutta, sykettä ja hengitystaajuutta, mitattiin kokeen ajan.

Tutkimus koostui kolmesta erillisestä vaiheesta:

1. **Vapaa keskustelu:** Osallistujia pyydettiin keskustelemaan vapaasti viiden minuutin ajan.
2. **Elämäkokemukset:** Osallistujat kertoivat onnellisista tapahtumista ja menetyksistä elämässään.
3. **Teematarinat:** Osallistujat kertoivat toisilleen viisi ennalta määriteltyä tarinaa seuraavista aiheista:
 - Päivän matka laboratorioon.
 - Tilanne, jossa he tunsivat ihailua.
 - Tilanne, jossa he tunsivat häpeää.
 - Hienoin luontokohde, jossa he olivat käyneet.
 - Huonoin elokuva, jonka he olivat nähneet.

Tarina-aiheiden järjestys määriteltiin satunnaisesti tietokoneohjelman avulla, ja osallistujat saivat 30 sekuntia aikaa valmistautua kuhunkin kertomukseen. Kertomukset käytiin läpi vuorotellen osallistujien omaan tahtiin. Tämän yhteenvedon pohjana käytetyt artikkelit koskivat siis kolmatta teematarinana, joissa osallistujat kuvasivat häpeää herättäneitä tilanteita.

Tutkimuksen suunnittelussa noudatettiin Helsingin yliopiston ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin toimikunnan hyväksyntää. Kokeen jälkeen osallistujille kerrottiin tutkimuksen tarkoitus yleisellä tasolla, ja he saivat mahdollisuuden esittää kysymyksiä. Heille toimitettiin myös tulostettu yhteenvedo heidän persoonallisuuspiirteistään, jotka koskivat ekstraversiota, neuroottisuutta, sovinnollisuutta, empatiaa ja narsismia. Yhteenvedo esitettiin osallistujille kokeen jälkeen visuaalisesti heksagrammina, jossa heidän pistemääränsä vertautuivat muiden vastaajien tuloksiin.

Tutkimuksen tavoitteena oli paitsi tarkastella persoonallisuuspiirteiden vaikutusta vuorovaikutukseen, myös analysoida häpeän kokemuksia kertomusten kautta. Keskeistä oli ymmärtää, miten osallistujat rakensivat ja ilmaisivat tunteitaan häpeällisten tapahtumien kautta ja miten nämä kertomukset vastaanotettiin. Analysoimme häpeätarinoita katselemalla videoaineistoja tarina kerrallaan, tehden samalla huomioita ja muistiinpanoja. Osa kirjoittajista tiesi ennalta kumpaan ryhmään (N+ vai N-) keskustelijat kuuluivat, mutta analyysi keskittyi keskustelukäytänteiden tarkkaan erittelyyn ja narsismin roolia pohdittiin laajemmin vasta artikkeleita kirjoittaessa. Aineistoa näytettiin myös koko projektia koskevissa datasessioissa, joissa muut tutkijat eivät tienneet osallistujien statusta kuin vasta session jälkeen. Tällä tavoin aineistosta tehtyjä havaintoja pyrittiin validoimaan myös osallistujien narsismipiirteille ”sokeiden” tutkijoiden huomioilla.

Seuraavaksi kuvailemme erikseen molempien artikkeleiden tutkimuskysymyksiä ja saatuja tuloksia. Lopuksi pohdimme tutkimusten implikaatioita yleisemmällä tasolla.

Artikkeli 1: "Shame in social interaction: Descriptions of experiences of shame by participants with high or low levels of narcissistic traits"

Ensimmäisessä tutkimuksessa (Koskinen ym., 2024) tarkastelimme häpeätarinoiden *kerrontaa*: sitä, miten henkilökohtaisia kokemuksia häpeällisistä tapahtumista kuvataan kasvokkain tapahtuvassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja miten nämä tarinat eroavat osallistujien välillä, joilla on joko korkea tai matala suureellisen narsismin pistemäärä. Halusimme selvittää miten häpeällisten tapahtumien kokemuksia kuvataan kasvotusten tapahtuvassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä eroavatko nämä tarinat narsistisilla ja ei-narsistisilla osallistujilla. Halusimme siis lisätä ymmärrystä häpeällisistä kokemuksista puhumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa yleisesti sekä tutkia, miten yksilön narsististen persoonallisuuspiirteiden taso saattaa vaikuttaa tähän.

Analyysin tuloksena tunnistimme viisi ulottuvuutta, jotka olivat keskeisiä siinä, miten häpeäkertomukset esitettiin. Jokainen ulottuvuus muodostaa jatkumon, jossa on erilaisia variaatioita:

1. **Häpeän ilmaiseminen** (suora, voimakas -> epäsuora, heikko).
2. **Häpeän ajallisuus** (jatkuu kertomistilanteeseen -> vain tarinamaailmassa).
3. **Refleksiivisyyden aste** (korkea, sisäisesti keskittynyt -> matala tai olematon, ulkoisesti keskittynyt).
4. **Kuvauksen yksityiskohtaisuus** (erittäin yksityiskohtainen -> hyvin yleinen).
5. **Vastuu kuvatusta tapahtumasta** (korkea itsevastuu -> matala tai olematon itsevastuu).

Havaitsimme, että N+-osallistujilla kertomusten oletusluonne suuntautui tyypillisesti näiden viiden ulottuvuuden toiseen päähän: heikot tai epäsuorat häpeän ilmaukset, jotka sijaitsivat vain tarinamaailmassa, matala (pääosin ulkoinen) refleksiivisyys ja vastuu kuvatusta tapahtumasta sekä melko yleinen kuvauksen taso, joka keskittyi ulkoisiin tapahtumiin.

Tulokset siis osoittivat, että suureellisesti narsistisemmat osallistajat (N+) tyypillisesti ilmaisivat häpeää heikommin, rajoittivat häpeän lähinnä tarinan maailmaan eivätkä kertomistilanteeseen, ja välttelivät tunteiden syvempää käsittelyä. Heidän tarinansa olivat usein yleisluontoisempia, keskittyivät ulkoisiin tapahtumiin ja sisälsivät vähemmän yksityiskohtia tai vastuullisuutta tapahtuneesta. Näiden osallistujien vuorovaikutus vaikutti etäisemmältä, ja heidän suhtautumisensa häpeään loi keskusteluun eräänlaisen "muurin", joka esti tunnepitoisen sitoutumisen.

Vaikka tutkimustehtävänä oli nimenomaan keskustella häpeällisistä kokemuksista, osallistujien puheessa kauttaaltaan näkyi häpeän tunteen epämiellyttävä ja ei-toivottu luonne, esimerkiksi lieventämisen ja erilaisten selitysten muodossa. Osallistujien välillä oli kuitenkin huomattavia eroja siinä, kuinka paljon he antoivat häpeän "vuotaa" vuorovaikutukseen, mikä voi liittyä yksilöllisiin eroihin kasvojen säilyttämisen tärkeydessä. Goffmanin mukaan häpeää pyritään yleensä välttelemään vuorovaikutuksessa, mutta jos sitä ei voida mitenkään välttää, se kielletään kasvojen säilyttämiseksi. Yksilöt eroavat kuitenkin siinä, kuinka paljon he keskittyvät kasvojen säilyttämiseen. Tulkintamme mukaan N+ osallistujien käytänteet voivat tarjota näkymän häpeän välttelyyn vuorovaikutuksessa, johon kaikki joskus syyllistyvät.

Goffman viittasi myös siihen, että kasvojen suojelemisella voi olla kielteisiä seurauksia, kuten häpeän tehtävän menetys identiteetin tai sosiaalisten siteiden korjaajana. Aiempi tutkimus (Scheff & Retzinger, 2001) on esittänyt, että tunnistamaton häpeä voi rakentaa muurin henkilöiden välille. Vaikka aineistomme N+ osallistujia ei ole persoonallisuushäiriötä, heidän häpeänsä käsittely voi muistuttaa patologisempia häpeän kieltämisen muotoja. Tuloksemme siis ehdottavat, että N+ osallistujat suuntautuvat enemmän häpeän välttämiseen tai peittämiseen vuorovaikutuksessa kuin heidän ei-narsistiset vuorovaikutuskumppaninsa. Tutkimus toi uuden näkökulman häpeän käsittelyyn vuorovaikutuksessa, mutta lisätutkimuksia tarvitaan suuremmilla otoksilla ja muiden persoonallisuuspiirteiden tarkastelulla.

Artikkeli 2: "Empatiaa vai erimielisyyttä: Häpeätarinoiden vastaanotto narsististen ja ei-narsististen henkilöiden keskusteluissa"

Toisessa artikkelissa tarkastelimme häpeätarinoiden *vastaanottoa*. Kuten edellisessäkin artikkelissa, analyysimme perustuu laadulliseen video- ja litteraattiaineiston tarkasteluun, jonka avulla kartoitimme, millaisia vuorovaikutuskäytänteitä kuuntelijat käyttivät vastaanottaessaan häpeätarinoita. Kuten aiemmin mainittiin, suureellinen narsismi on yhteydessä alhaiseen itseraportoituun häpeäherkkyyteen ja ensimmäisen artikkelin tärkein löydös oli, että suurelliset narsistit vähättelivät kertomuksissa omaa häpeäänsä. Artikkelin 1 keskittyi kuitenkin yksinomaan N+ henkilöiden toimintaan kertojina ja tässä jatkoartikkelissa pyrimme täydentämään tätä kuvaa tarkastelemalla, miten narsistiset ja ei-narsistiset henkilöt ottavat vastaan häpeätarinoita.

Tutkimuksellamme on jälleen kaksi tavoitetta: lisätä ymmärrystä häpeätarinoiden vastaanottoon liittyvistä vuorovaikutuskäytännöistä ylipäätään sekä vertailla N+ ja N- osallistujien toimintaa tässä kontekstissa. Kuten aiemmin kuvasimme, häpeäkokemusten vastaanottaminen on erityinen tilanne, jossa vastaanottaja voi suojella kertojan kasvoja joko osoittamalla affiliaatiota ja viestimällä, että tarinan jakaminen oli arvokasta, tai pidättäytymällä empaattisista reaktioista välttääkseen esimerkiksi sääliä, mikä asemoisi kertojan uhriksi. Koska N+ osallistujat ovat tyypillisesti vähemmän häpeäherkkiä ja mahdollisesti myös vähemmän empaattisia kuin N- osallistujat, oletimme heidän käyttävän joko vähäisessä määrin kasvojen suojelestrategioita tai suuntautuvan enemmän häpeän vähättelyyn perustuvaan suhteellistavaan strategiaan kuin affiliaatiota korostavaan strategiaan.

Analyysimme paljasti neljä pääasiallista käytännettä, joita osallistujat yleisesti ottaen käyttivät vastaanottaessaan häpeätarinoita sanallisesti:

1. **Yleistäminen**
2. **Ymmärryksen rakentaminen**
3. **Häpeän lieventäminen**
4. **Kokemuksen jakaminen**

Yleistäminen ja ymmärryksen rakentaminen voidaan nähdä affiliatiivisina kasvojen suojelestrategioina, kun taas häpeän lieventäminen edustaa strategiaa, joka pyrkii suhteellistamaan häpeän merkitystä. Kokemuksen jakaminen puolestaan yhdistää piirteitä sekä affiliaatiosta että häpeän suhteellistamisesta. Nämä käytänteet esiintyivät aineistossa monin paikoin päällekkäin ja samanaikaisesti, mutta selkeyden vuoksi olemme käsitelleet niitä yksitellen.

Analyysimme viimeisessä vaiheessa tarkastelemme, miten narsistiset persoonallisuuspiirteet saattavat vaikuttaa häpeätarinoiden vastaanottamiseen. Havaitimme, että N+ -osallistajat hyödynsivät edellä kuvattujen käytänteiden lisäksi viidettä strategiaa, jota ei tässä aineistossa havaittu lainkaan N- -ryhmän osallistujien puheessa:

5. Syyllisyyden siirto.

Tämä strategia lukeutuu häpeää suhteellistaviin strategioihin.

Löysimme siis kaiken kaikkiaan viisi keskeistä käytännettä, joita keskustelijat käyttivät vastaanottaessaan toisten kertomia häpeätarinoita, ja joista yhtä esiintyi eritoten N+ henkilöillä. Yllättävää oli, että häpeän vähättely tai erimielisyyden ilmaiseminen (esim. "eihän tuo niin paha ole") eivät olleet merkittävässä roolissa, ei edes narsistisilla osallistujilla. Tämä saattaa liittyä tutkimustilanteen erityispiirteisiin: kun tehtävänä oli kertoa häpeäkokemus, tällaiset reaktiot olisi voitu tulkita joko tehtävänannon kyseenalaistamiseksi tai kertojan suorituksen kritisoimiseksi.

Hypotesimme siitä, että narsistiset osallistajat käyttäisivät enemmän häpeän vähättelyyn perustuvia strategioita, ei toteutunut. Sen sijaan N+ osallistajat osoittivat vahvaa affiliaatiota ja empatiaa sekä ilmaisivat jakavansa kertojan kokemuksen, normalisoiden niitä. He myös hyödynsivät erityistä strategiaa, jossa syyllisyys häpeää aiheuttaneesta tilanteesta siirrettiin pois kertojalta ja samalla heiltä itseltään. Tämä strategia, joka oli tässä aineistossa ainutlaatuinen N+ osallistujille, on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, jonka mukaan narsistiset henkilöt pyrkivät selittämään negatiivisia kokemuksia ulkoisilla tekijöillä minuuden puutteiden sijaan. Analyysimme mukaan N+ osallistajat olivat siis taitavia ottamaan vastaan häpeätarinoita, ja he hyödynsivät useita kasvojen suojelestrategioita samanaikaisesti. He eivät pelkästään tukeneet kertojan kasvoja affiliaation ja empatian kautta, vaan myös hallitsivat keskustelua ja ehkäisivät kiusallisia tilanteita.

Yllättävät löydöksemme N+ osallistujien empaattisuudesta tukevat käsitystä, että suurellisiin narsisteihin liitetty empatian puute liittyy enemmän motivaation kuin empatian kyvyn puutteeseen. Tutkimustilanteessa, jossa osallistajat halusivat antaa itsestään hyvän vaikutelman, narsistisia piirteitä omaavat yksilöt saattoivat olla

erityisen motivoituneita osoittamaan affiliaatiota. Tämä ilmiö sopii yhteen aiemman tutkimuksen kanssa, jonka mukaan narsistiset henkilöt luovat usein positiivisen ensivaikutelman mutta kohtaavat vuorovaikutusongelmia pidemmissä suhteissa.

Tutkimuksemme rajoituksena on pieni aineistokoko ja epätasainen osallistujajakauma, joten löydökset eivät ole yleistettävissä ilman lisätutkimuksia. Tulevissa tutkimuksissa olisi tärkeää selvittää eri kasvojensuojelustrategioiden käyttöä laajemmin ja myös tarkastella narsististen ja ei-narsististen osallistujien strategioiden määrällisiä eroja. Tästä huolimatta tutkimuksemme tarjoaa arvokasta pohjaa jatkotutkimuksille ja uusille hypoteeseille, jotka liittyvät häpeään, tarinankerrontaan ja narsismiin vuorovaikutuksessa.

Lähdeluettelo

Bamberg, Michael. (2011). Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory & Psychology, 21*(1), 3–24.

Di Sarno, Marco; Zimmermann, Johannes; Madeddu, Fabio; Casini, Eerica & Di Pierro, Rosella. (2020). Shame behind the corner? A daily diary investigation of pathological narcissism. *Journal of Research in Personality, 85*, 103924.

Gentile, Brittany; Miller, Joshua; Hoffman, Brian; Reidy, Dennis; Zeichner, Amos; & Campbell, Keith. (2013). A test of two brief measures of grandiose narcissism: The Narcissistic Personality Inventory-13 and the Narcissistic Personality Inventory-16. *Psychological Assessment, 25*(4), 1120–1136.

Goffman, Erving. (1955). On Face-Work: An Analysis of Ritual Elements in Social Interaction. *Psychiatry 18*(3):213–231.

Kernberg, Otto. (1984). *Severe Personality Disorders: Psychotherapeutic Strategies*. Yale. University: New Haven.

Koskinen, Emmi; Henttonen Pentti; Kettunen, Sanna Kie; Pesonen, Sanna; Piispanen, Matias; Voutilainen, Liisa; Wuolio, Mariel & Peräkylä, Anssi. (2024). Shame in social interaction: Descriptions of experiences of shame by participants with high or low levels of narcissistic traits. *British Journal of Social Psychology, 63*(3), 1429-1449.

Koskinen, Emmi; Harjunen, Ville; Henttonen, Pentti; Piispanen, Matias; Wuolio, Mariel & Peräkylä, Anssi. (Hyväksytty; painossa). Empatiaa vai erimielisyyttä? Häpeätarinoiden vastaanotto narsististen ja ei-narsististen henkilöiden keskusteluissa. *Psykologia*.

Narcissism, Face and Social Interaction. Narsismin kasvot -hankkeen kotisivut. (Luotu 2019, päivitetty 2024). Osoitteessa <https://www.helsinki.fi/en/researchgroups/narcissism-face-and-social-interaction>. Avattu 24.11.2024.

Peräkylä, Anssi; Antaki, Charles; Vehviläinen, Sanna, & Leudar, Ivan (toim.). (2008). *Conversation analysis and psychotherapy*. Cambridge University Press.

Poless, Pauline; Torstveit, Linda; Gregorio Lugo, Ricardo; Andreassen, Marita & Sütterlin, Stefan. (2016). Guilt and proneness to shame: Unethical behaviour in vulnerable and grandiose narcissism. *Europe's Journal of Psychology*, 14(1), 28–43.

Scheff, Thomas & Retzinger, Suzanne. (2001). *Emotions and violence: Shame and rage in destructive conflicts*. Lexington Books.

Sidnell, Jack & Stivers, Tanya (toim.). (2013). *The handbook of conversation analysis*. Wiley-Blackwell.

Urbonaviciute, Greta & Hepper, Erika G. (2020). When is narcissism associated with low empathy? A meta-analytic review. *Journal of Research in Personality*, 89, 104036.